

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a opta)

7 august 2018*

„Trimitere preliminară – Agricultură – Sprijin pentru dezvoltarea rurală – Regulamentul (CE) nr. 1257/1999 – Articolele 10-12 – Ajutor pentru pensionarea anticipată – Legislație națională care prevede transmiterea ajutorului pentru pensionarea anticipată pe cale succesorală – Legislație aprobată de Comisia Europeană – Schimbare ulterioară de poziție – Protecția încrederii legitime”

În cauza C-120/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Curtea Constituțională, Letonia), prin decizia din 28 februarie 2017, primită de Curte la 7 martie 2017, în procedura

Administrativā rajona tiesa

împotriva

Ministru kabinets

CURTEA (Camera a opta),

compusă din domnul J. Malenovský, președinte de cameră, domnii D. Šváby și M. Vilaras (raportor), judecători,

avocat general: domnul P. Mengozzi,

grefier: domnul K. Malacek, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 17 ianuarie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru guvernul leton, de I. Kucina și de G. Bambāne, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de J. Aquilina și de I. Naglis, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 30 mai 2018,

pronunță prezenta

* Limba de procedură: letona.

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolelor 10-12 din Regulamentul (CE) nr. 1257/1999 al Consiliului din 17 mai 1999 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă (FEOGA) și de modificare și abrogare a unor regulamente (JO 1999, L 160, p. 80, Ediție specială, 03/vol. 28, p. 134), precum și a principiului protecției încrederii legitime.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unei cereri de control al constituționalității formulate de Administrativā rajona tiesa (Tribunalul Administrativ Districtual, Letonia), în cadrul unui litigiu între mai multe persoane private, pe de o parte, și Lauku atbalsta dienests (Serviciul de Susținere a Mediului Rural, Letonia), pe de altă parte, în legătură cu validitatea unor contracte de drept public referitoare la acordarea ajutorului pentru pensionarea anticipată agricolă în temeiul articolelor 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Considerentul (23) al Regulamentului nr. 1257/1999 prevedea:
„întrucât ar trebui încurajată pensionarea anticipată din agricultură, pentru a întări viabilitatea exploatațiilor agricole, având în vedere experiența dobândită prin punerea în aplicare a Regulamentului (CEE) nr. 2079/92 [al Consiliului din 30 iunie 1992 de instituire a unui regim de ajutoare comunitare pentru pensionarea anticipată din agricultură (JO 1992, L 215, p. 91)];”
- 4 Capitolul IV, intitulat „Pensionarea anticipată”, din titlul II, intitulat, la rândul său, „Măsurile de dezvoltare rurală”, din Regulamentul nr. 1257/1999 conținea articolele 10-12. Articolul 10 alineatul (1) din acest regulament prevedea:
„Sprijinul pentru pensionarea anticipată în agricultură contribuie la realizarea următoarelor obiective:
  - asigurarea unui venit pentru agricultorii în vârstă care decid să-și înceteze activitatea agricolă,
  - încurajarea înlocuirii acestor agricultori în vârstă cu agricultori capabili de a îmbunătăți, acolo unde este necesar, viabilitatea economică a exploatațiilor agricole rămase,
  - redistribuirea terenului agricol pentru a fi folosit în scopuri care nu sunt de natură agricolă atunci când nu poate fi cultivat în condiții satisfăcătoare de viabilitate economică.”
- 5 Articolul 11 alineatele (1) și (5) din regulamentul menționat prevedea:
„(1) Cedentul unei exploatații trebuie:
  - să înceteze definitiv orice activitate agricolă efectuată în scopuri comerciale; acesta poate, totuși, să continue activitățile agricole care nu au un caracter comercial și să folosească în continuare clădirile,
  - să aibă vârsta peste 55 de ani, fără a avea încă vârsta normală de pensionare în momentul cedării,și

– să fi desfășurat activități agricole timp de 10 ani înainte de a ceda ferma.

[...]

(5) Condițiile prevăzute în prezentul articol se aplică pe parcursul întregii perioade în care cedentul exploatației primește ajutor pentru pensionare anticipată.”

6 Potrivit articolului 12 alineatul (2) din același regulament:

„Durata de acordare a ajutorului pentru pensionare anticipată nu poate depăși o perioadă totală de 15 ani pentru cedent și de 10 ani pentru lucrătorul agricol. Sprijinul nu poate fi acordat după împlinirea vârstei de 75 de ani de către cedent și nici după împlinirea vârstei normale de pensionare de către lucrătorul agricol.

În cazul în care cedentului i se plătește o pensie normală de către statul membru, ajutorul pentru pensionarea anticipată se acordă ca supliment, luându-se în considerare valoarea stabilită prin sistemul național de pensii.”

7 Titlul III din Regulamentul nr. 1257/1999, intitulat „Principii generale, dispoziții administrative și financiare”, cuprindea articolele 35-50.

8 Potrivit articolului 39 din regulamentul menționat:

„(1) Statele membre iau toate măsurile necesare pentru a asigura compatibilitatea și coerența măsurilor de acordare a sprijinului pentru dezvoltare rurală în conformitate cu dispozițiile prezentului capitol.

(2) Planurile de dezvoltare rurală depuse de statele membre includ o evaluare a compatibilității și a coerenței măsurilor de acordare a sprijinului și o specificare a măsurilor luate pentru a asigura compatibilitatea și consecvența.

(3) Măsurile de acordare a sprijinului sunt, dacă este cazul, revizuite ulterior pentru a le asigura compatibilitatea și coerența.”

9 Articolul 44 alineatul (2) din același regulament prevedea:

„Comisia evaluează planurile propuse pentru a stabili dacă sunt în conformitate cu prezentul regulament. Pe baza planurilor, Comisia aprobă documentele privind programul de dezvoltare rurală, potrivit procedurii stabilite în articolul 50 alineatul (2) din Regulamentul (CE) nr. 1260/1999 [al Consiliului din 21 iunie 1999 de stabilire a dispozițiilor generale privind Fondurile Structurale (JO 1999, L 161, p. 1),] în termen de 6 luni de la prezentarea planurilor.”

Dreptul leton

10 Ministru kabinetu (Consiliul de Miniștri, Letonia) a adoptat la 30 noiembrie 2004 Decretul nr. 1002 privind modalitățile de punere în aplicare a documentului de programare „Planul de dezvoltare rurală al Letoniei în vederea realizării programului de dezvoltare rurală 2004-2006” (*Latvijas Vēstnesis*, 2004, nr. 193, denumit în continuare „Decretul nr. 1002”).

11 Punctul 9.3 din Planul de dezvoltare rurală al Letoniei în vederea realizării programului de dezvoltare rurală 2004-2006 (denumit în continuare „Planul de dezvoltare rurală”) prevedea posibilitatea pentru proprietarii în vârstă de cel puțin 55 de ani ai unei exploatații agricole de a ceda exploatația lor unui

terț primind un ajutor pentru pensionarea anticipată (denumit în continuare „ajutorul pentru pensionarea anticipată”), ale cărei condiții de admitere corespundeau, în mare măsură, celor prevăzute la articolul 11 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1257/1999.

- 12 Punctul 12.3.2 din acest plan cuprindea o secțiune intitulată „Pensionarea anticipată”, a cărei literă a) prevedea că, în cazul decesului beneficiarului de ajutor pentru pensionarea anticipată în perioada în cursul căreia era în vigoare un contract privind acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată, pensia anticipată lunară pentru perioada restantă continua să fie plătită persoanei ale cărei drepturi succesoriale au fost consacrate în conformitate cu dreptul național.
- 13 Punctul 1 din Decretul nr. 187 al Consiliului de Miniștri din 14 aprilie 2015 de modificare a Decretului nr. 1002 (*Latvijas Vēstnesis*, 2015, nr. 74, denumit în continuare „Decretul nr. 187”) a eliminat posibilitatea transmiterii pe cale succesorală a ajutorului respectiv.
- 14 Potrivit punctului 2 din acesta, decretul menționat a intrat în vigoare la 30 aprilie 2015.

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 15 Printr-o decizie din 30 iulie 2004, Comisia Comunităților Europene a aprobat planul de dezvoltare rurală, care prevedea transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 16 Administrativā rajona tiesa (Tribunalul Administrativ Districtual) a fost sesizat de persoane private cu o cerere de constatare a validității unor contracte de drept public referitoare la acordarea ajutorului pentru pensionarea anticipată agricolă, întrucât, ca urmare a intrării în vigoare a Decretului nr. 187, Serviciul de Susținere a Mediului Rural a încetat să își respecte angajamentele referitoare la transmiterea pe cale succesorală a ajutoarelor pentru pensionarea anticipată.
- 17 Această instanță consideră că adoptarea Decretului nr. 187 a creat o situație în care moștenitorii cedentului unei exploatații își pot pierde dreptul de a primi ajutorul pentru pensionare anticipată chiar în cazul în care exploatația a fost cedată unui terț. Din moment ce nici Regulamentul nr. 1257/1999, nici planul de dezvoltare rurală nu interziceau cedarea exploatației moștenitorilor cedentului, încheierea unui contract referitor la acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată ar da naștere, în favoarea cedentului unei exploatații și a moștenitorilor săi, unei încrederi legitime în faptul că aceștia din urmă vor putea moșteni ajutorul pentru pensionarea anticipată în cazul în care angajamentele prevăzute în acest contract continuau să fie respectate.
- 18 În consecință, Administrativā rajona tiesa (Tribunalul Administrativ Districtual) a sesizat Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Curtea Constituțională, Letonia), pentru ca aceasta să se pronunțe cu privire la conformitatea Decretului nr. 187 cu articolul 105 din Latvijas Republikas Satversme (Constituția Republicii Letonia, denumită în continuare „Constituția”), care se referă la dreptul de proprietate.
- 19 În fața Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Curtea Constituțională), Consiliul de Miniștri consideră că Decretul nr. 187 este conform cu articolul 105 din Constituție. Acesta arată că, în reuniunea sa din 19 octombrie 2011, Comitetul pentru dezvoltare rurală al Comisiei a concluzionat că „FEOGA nu se aplica transmiterii pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată”. Prin urmare, această transmitere nu ar corespunde obiectivului stabilit de Regulamentul nr. 1257/1999. Or, unul dintre scopurile Decretului nr. 187 ar consta în a evita incompatibilitatea dreptului leton cu cerințele care rezultă din acest regulament, precum și cu principiul utilizării utile și eficiente a finanțelor Uniunii și ale statelor membre.
- 20 Instanța de trimitere amintește că a statuat că dreptul la un ajutor direct al statului sub forma unei sume de bani prevăzut de un act normativ intră sub incidența articolului 105 din Constituție.

- 21 Aceasta ridică problema dacă Regulamentul nr. 1257/1999 interzicea includerea în dreptul leton a unei dispoziții privind transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată sau dacă lăsa statelor membre o marjă de apreciere în această privință. Ea constată totuși că condițiile de percepere a acestui ajutor, care figurează la articolele 11 și 12 din acest regulament, atestă caracterul personal al ajutorului menționat și că moștenitorii cedentului unei exploatații nu sunt părți la contractul privind acordarea unui astfel de ajutor.
- 22 Instanța de trimitere subliniază însă că, în Regulamentul nr. 1257/1999, se făcea referire la experiența dobândită prin punerea în aplicare a Regulamentului nr. 2079/92. Funcția acestui din urmă regulament era de a asigura un venit agricultorilor în vârstă care decideau să își înceteze activitatea agricolă. Astfel, transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată ar putea fi de natură să încurajeze agricultorii să participe la măsura de pensionare anticipată.
- 23 Aceasta concluzionează că nu se putea considera că dispozițiile Regulamentului nr. 1257/1999 referitoare la pensionarea anticipată cuprind obligații clare și precise și că acestea ar putea fi interpretate în sensul că acordă o marjă de apreciere statelor membre.
- 24 Ea evidențiază de asemenea existența unei competențe partajate între Uniune și statele membre în domeniul agriculturii.
- 25 În această privință, instanța de trimitere subliniază că Comisia ar fi adoptat la 30 iulie 2004 o decizie privind aprobarea planului de dezvoltare rurală și ar fi aprobat astfel dispoziția referitoare la transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 26 Instanța menționată indică totuși că, la 19 octombrie 2011, Comitetul pentru dezvoltare rurală al Comisiei a concluzionat, în ceea ce privește regulamentul care a succedat Regulamentului nr. 1257/1999, că transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată nu era conformă cu regulamentul Uniunii aplicabil în acel moment, poziție care ar fi fost reafirmată în cursul anului 2015.
- 27 Aceasta își exprimă îndoielile cu privire la scrisoarea Comisiei din 11 mai 2015, potrivit căreia ar trebui să fie clar pentru toate statele membre că plățile în cadrul ajutorului pentru pensionarea anticipată nu se transmit moștenitorilor cedentului unei exploatații și că nu ar mai fi posibil, de la 19 octombrie 2011, să se invoce o încredere legitimă, întrucât această dată trebuie considerată ca fiind data limită pentru un nou angajament.
- 28 Astfel, aceasta ridică întrebarea dacă litigiul cu care este sesizată nu constituie un caz în care practica unui stat membru neconformă cu dreptul Uniunii a putut să producă efecte juridice, întrucât un agricultor, parte la un contract privind acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată, nu poate avea cunoștință de o eventuală eroare a acestui stat membru și a Comisiei.
- 29 În aceste condiții, Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Curtea Constituțională) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) Având în vedere competențele partajate între Uniunea Europeană și statele membre în domeniul agriculturii, dispozițiile Regulamentului nr. 1257/1999 trebuie interpretate, în lumina unuia dintre obiectivele sale – participarea agricultorilor în cadrul măsurii de pensionare anticipată din agricultură –, în sensul că se opun, în contextul măsurilor de punere în aplicare a regulamentului respectiv, adoptării de către un stat membru a unei reglementări care permite moștenirea ajutorului pentru pensionarea anticipată?
- 2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare preliminară, cu alte cuvinte dacă dispozițiile Regulamentului nr. 1257/1999 exclud posibilitatea de a moșteni ajutorul pentru pensionarea anticipată din agricultură, este posibil, într-o situație în care o normă juridică a unui stat membru

a fost considerată conformă cu dispozițiile Regulamentului nr. 1257/1999 de către Comisie [...], în conformitate cu procedura corespunzătoare, și în care agricultorii au beneficiat de măsura pensionării anticipate potrivit practicii naționale, să se fi dobândit un drept subiectiv de moștenire a ajutorului acordat în cadrul măsurii respective?

- 3) În cazul unui răspuns afirmativ la a doua întrebare preliminară, cu alte cuvinte dacă dobândirea unui astfel de drept subiectiv este posibilă, se poate considera că concluzia la care s-a ajuns în cadrul reuniunii Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisei [...] din 19 octombrie 2011, în sensul că ajutorul pentru pensionarea anticipată din agricultură nu poate fi transferat moștenitorilor cedentului exploatației agricole, reprezintă un motiv pentru încetarea anticipată a dreptului subiectiv dobândit, menționat anterior?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 30 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolele 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999 trebuie interpretate în sensul că se opun ca, în cadrul punerii în aplicare a acestor articole, statele membre să adopte măsuri care permit transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 31 Potrivit unei jurisprudențe constante, statele membre pot adopta măsuri de aplicare a unui regulament dacă prin aceasta nu împiedică aplicabilitatea directă a regulamentului, nu disimulează natura sa de act din cadrul dreptului Uniunii și specifică exercitarea marjei de apreciere acordate prin regulament, rămânând totodată în limitele dispozițiilor acestuia (Hotărârea din 7 iulie 2016, Občina Gorje, C-111/15, EU:C:2016:532, punctul 35, și Hotărârea din 30 martie 2017, Lingurár, C-315/16, EU:C:2017:244, punctul 18).
- 32 Este necesar ca, prin analiza dispozițiilor relevante ale acestui regulament, interpretate în lumina obiectivelor sale, să se determine dacă acestea interzic, impun sau permit statelor membre să adopte anumite măsuri de aplicare și, în special în această din urmă ipoteză, dacă măsura respectivă se înscrie în cadrul marjei de apreciere recunoscute fiecărui stat membru (Hotărârea din 7 iulie 2016, Občina Gorje, C-111/15, EU:C:2016:532, punctul 36, și Hotărârea din 30 martie 2017, Lingurár, C-315/16, EU:C:2017:244, punctul 19).
- 33 În speță, titlul II din Regulamentul nr. 1257/1999, intitulat „Măsurile de dezvoltare rurală”, cuprinde un capitol IV, intitulat, la rândul lui, „Pensionarea anticipată”, care stabilește la articolele 10-12 din acest regulament obiectivele, condițiile de acordare și liniile directe ale modalităților de punere în aplicare a unei măsuri de ajutor pentru pensionarea anticipată, acordată unui agricultor în vârstă drept contraprestație pentru cesiunea exploatării sale.
- 34 Trebuie să se constate că aceste articole nu prevăd ipoteza decesului beneficiarului măsurii respective. Mai precis, acestea nu autorizează și nici nu interzic posibilitatea transmiterii pe cale succesorală a dreptului de a primi ajutorul pentru pensionarea anticipată.
- 35 Or, potrivit jurisprudenței Curții, în vederea interpretării unei dispoziții de drept al Uniunii, trebuie să se țină seama nu numai de formularea acesteia, ci și de contextul ei și de obiectivele urmărite de reglementarea din care face parte această dispoziție (Hotărârea din 6 noiembrie 2014, Feakins, C-335/13, EU:C:2014:2343, punctul 35, și Hotărârea din 12 noiembrie 2015, Jakutis și Kretingalės kooperatinė ŽŪB, C-103/14, EU:C:2015:752, punctul 93).

- 36 În speță, anumite elemente din formularea articolelor 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999, interpretate în mod izolat, ar putea fi înțelese ca permițând statelor membre, în cadrul marjei lor de apreciere, să prevadă transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 37 Astfel, articolul 10 din acest regulament prevede că ajutorul menționat are ca obiectiv, printre altele, să asigure un venit pentru agricultorii în vârstă care decid să își înceteze activitatea agricolă. Ca măsură de stimulare pentru încetarea unei astfel de activități, ajutorul pentru pensionarea anticipată ar putea fi considerat, în acest sens, ca fiind susceptibil să îndeplinească mai bine acest obiectiv dacă, în caz de deces al agricultorului cedent, ar fi posibil să fie transmis moștenitorilor acestuia.
- 38 La rândul său, articolul 12 alineatul (2) din regulamentul menționat, potrivit căruia durata de acordare a ajutorului respectiv nu poate depăși o perioadă totală de 15 ani, fără alte precizări, ar putea fi interpretat, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 37 din concluzii, ca instituind o limită în ceea ce îl privește atât pe agricultorul cedent, cât și pe moștenitorii acestuia, în lipsa unei trimiteri la caracteristici proprii cedentului respectiv.
- 39 Totuși, în pofida acestor elemente, rezultă din ansamblul articolelor 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999, interpretate în lumina obiectivelor măsurii de ajutor pentru pensionarea anticipată pe care le instituie, că ea este supusă unor condiții care sunt strict personale agricultorului cedent și că, prin urmare, aceste articole trebuie înțelese în sensul că nu autorizează statele membre să prevadă transmiterea pe cale succesorală a ajutorului menționat.
- 40 Astfel, în primul rând, articolul 11 din acest regulament prevede la alineatul (1) condiții care sunt legate de persoana agricultorului cedent. Este vorba, astfel, de obligația de a înceta definitiv orice activitate agricolă efectuată în scopuri comerciale, de a avea vârsta peste 55 de ani, fără a avea încă vârsta normală de pensionare în momentul cedării, și de a fi desfășurat activități agricole timp de zece ani înainte de a ceda ferma. Acest articol 11 prevede de asemenea la alineatul (5) că beneficiarul ajutorului pentru pensionarea anticipată, și anume cedentul exploatației, trebuie să respecte aceste condiții pe parcursul întregii perioade în care beneficiază de acest ajutor.
- 41 În al doilea rând, deși stabilește o durată maximă de 15 ani pentru plata ajutorului de pensionare anticipată, articolul 12 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1257/1999 prevede, de asemenea, o a doua limită temporală, și anume că această plată nu poate fi acordată după împlinirea vârstei de 75 de ani de către cedentul exploatației. Astfel, această dispoziție nu poate fi interpretată în sensul că instituie un drept necondiționat la plata ajutorului pe o perioadă de 15 ani. Într-adevăr, nu numai că aceasta subliniază caracterul nepermanent al ajutorului respectiv, dar implică *a fortiori* faptul că decesul cedentului exploatației pune capăt plății acestuia.
- 42 În al treilea rând, scopurile Regulamentului nr. 1257/1999 permit de asemenea să se considere că ajutorul pentru pensionarea anticipată nu poate face obiectul unei transmiteri pe cale succesorală.
- 43 Astfel, mai întâi, articolul 10 alineatul (1) din regulamentul menționat stabilește mai multe obiective pentru măsura de ajutor pentru pensionarea anticipată, și anume asigurarea unui venit pentru agricultorii în vârstă care decid să își înceteze activitatea agricolă, încurajarea înlocuirii agricultorilor în vârstă cu agricultori capabili de a îmbunătăți, acolo unde este necesar, viabilitatea exploatațiilor rămase și redistribuirea terenului agricol pentru a fi folosit în scopuri care nu sunt de natură agricolă atunci când nu poate fi cultivat în condiții satisfăcătoare de viabilitate economică.
- 44 În continuare, Curtea a dedus din existența acestor diferite obiective că legiuitorul Uniunii a urmărit să încurajeze pensionarea anticipată în sectorul agriculturii în scopul de a îmbunătăți viabilitatea exploatațiilor agricole și de a furniza un stimulent economic agricultorilor în vârstă, pentru a-și înceta activitatea în mod anticipat și în împrejurări în care nu ar face în mod normal acest lucru, suplimentul

la pensia pentru limită de vârstă sau venitul suplimentar fiind numai una dintre consecințele aplicării Regulamentului nr. 1257/1999 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 iulie 2016, Polonia/Comisia, C-210/15 P, nepublicată, EU:C:2016:529, punctul 39).

- 45 Rezultă că, pe de o parte, ajutorul pentru pensionare anticipată se acordă agricultorului cedent în baza unor condiții care îi sunt strict personale și, pe de altă parte, obiectivul esențial al acestui ajutor nu constă în a completa venitul cedentului respectiv. Prin urmare, ținând seama de caracterul său personal, ajutorul menționat nu poate fi transmis moștenitorilor cedentului unei exploatații în cazul în care acesta ar deceda.
- 46 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolele 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999 trebuie interpretate în sensul că se opun ca, în cadrul punerii în aplicare a acestor articole, statele membre să adopte măsuri care permit transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată precum cel în discuție în litigiul principal.

A doua și a treia întrebare

- 47 Prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă principiul protecției încrederii legitime trebuie interpretat în sensul că o normă națională precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată și care a fost aprobată de Comisie ca fiind conformă cu Regulamentul nr. 1257/1999, a determinat existența unei încrederi legitime pentru moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de acest ajutor și, în cazul unui răspuns afirmativ, dacă o concluzie precum cea menționată în procesul-verbal al reuniunii Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisiei din 19 octombrie 2011, potrivit căreia ajutorul menționat nu este transmisibil pe cale succesorală, a pus capăt acestei încrederi legitime.
- 48 În această privință, dintr-o jurisprudență constantă reiese, pe de o parte, că, atunci când statele membre adoptă măsuri prin care pun în aplicare dreptul Uniunii, ele au obligația de a respecta principiile generale ale acestui drept, printre care figurează în special principiul protecției încrederii legitime (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 septembrie 2006, Elmeka, C-181/04-C-183/04, EU:C:2006:563, punctul 31, precum și Hotărârea din 26 mai 2016, Județul Neamț și Județul Bacău, C-260/14 și C-261/14, EU:C:2016:360, punctul 54).
- 49 Rezultă că, în cadrul punerii în aplicare a ajutorului pentru pensionarea anticipată prevăzut la articolele 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999, statele membre sunt ținute să respecte principiul protecției încrederii legitime.
- 50 Pe de altă parte, dreptul de a se prevala de acest principiu se extinde la orice justițiabil pe care o autoritate administrativă l-a determinat să nutrească speranțe întemeiate prin furnizarea unor asigurări precise (Hotărârea din 9 iulie 2015, Salomie și Oltean, C-183/14, EU:C:2015:454, punctul 44, precum și Hotărârea din 14 iunie 2017, Santogal M-Comércio e Reparação de Automóveis, C-26/16, EU:C:2017:453, punctul 76).
- 51 În această privință, este necesar să se verifice dacă actele autorității administrative în cauză au dat naștere, în percepția justițiabilului în cauză, unei încrederi rezonabile, iar în caz afirmativ, trebuie să fie stabilit caracterul legitim al acestei încrederi (a se vedea Hotărârea din 14 septembrie 2006, Elmeka, C-181/04-C-183/04, EU:C:2006:563, punctul 32, precum și Hotărârea din 9 iulie 2015, Salomie și Oltean, C-183/14, EU:C:2015:454, punctul 45).
- 52 Totuși, potrivit jurisprudenței Curții, principiul protecției încrederii legitime nu poate fi invocat împotriva unei dispoziții precise a unui text de drept al Uniunii, iar comportamentul unei autorități naționale însărcinate cu aplicarea dreptului Uniunii, care este contrar acestuia din urmă, nu poate

crea, pentru un justițiabil, o încredere legitimă privind posibilitatea de a beneficia de un tratament contrar dreptului Uniunii (Hotărârea din 1 aprilie 1993, Lageder și alții, C-31/91-C-44/91, EU:C:1993:132, punctul 35, Hotărârea din 20 iunie 2013, Agroferm, C-568/11, EU:C:2013:407, punctul 52, precum și Hotărârea din 20 decembrie 2017, Erzeugerorganisation Tiefkühlgemüse, C-516/16, EU:C:2017:1011, punctul 69).

- 53 În primul rând, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 51 din prezenta hotărâre, trebuie să se verifice dacă actele autorităților letone, și anume Decretul nr. 1002 și contractele privind acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată de către Serviciul de Susținere a Mediului Rural, au dat naștere unei încrederi rezonabile, pentru moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată, în faptul că acesta din urmă era transmisibil pe cale succesorală.
- 54 *Primo*, reiese din analiza primei întrebări că articolele 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999 nu precizează deloc dacă este posibil ca un stat membru să prevadă, pentru punerea lor în aplicare, transmiterea pe cale succesorală a dreptului de a primi ajutorul pentru pensionarea anticipată.
- 55 Prin urmare, articolele 10-12 menționate nu pot fi considerate dispoziții precise ale dreptului Uniunii, în sensul că persoanele care beneficiază de drepturile pe care acestea le instituie ar fi putut înțelege fără ambiguitate că ele interziceau statelor membre să prevadă transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 56 *Secundo*, trebuie să se sublinieze că, în conformitate cu articolul 44 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1257/1999, Comisia a aprobat, la 30 iulie 2004, planul de dezvoltare rurală care prevedea că ajutorul pentru pensionarea anticipată era transmisibil pe cale succesorală.
- 57 Or, în temeiul acestui articol 44 alineatul (2), Comisia a analizat planurile care i-au fost înaintate în funcție de coerența lor cu Regulamentul nr. 1257/1999, ceea ce implica o examinare a conținutului acestor planuri, pentru a verifica coerența sa cu diferitele condiții și obligații prevăzute de acest regulament.
- 58 În speță, autoritățile letone, în urma aprobării planului de dezvoltare rurală de către Comisie, au adoptat Decretul nr. 1002 privind modalitățile de punere în aplicare a acestui plan și au introdus astfel, la litera a) din secțiunea intitulată „Pensionarea anticipată” a punctului 12.3.2 din acest plan, transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată.
- 59 În plus, semnarea contractelor privind acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată de către Serviciul de Susținere a Mediului Rural nu a putut decât să întărească încrederea, atât a agricultorilor, cosemnatari ai acestor contracte, cât și a moștenitorilor acestora, în legalitatea transmiterii pe cale succesorală a acestui ajutor prevăzut de Decretul nr. 1002.
- 60 În al treilea rând, trebuie să se arate că au trecut mai mult de 7 ani între momentul în care Comisia a aprobat, la 30 iulie 2004, planul de dezvoltare rurală și 19 octombrie 2011, data la care Comitetul pentru dezvoltare rurală al Comisiei a concluzionat că „FEOGA nu se aplică transmiterii pe cale succesorală unui ajutor pentru pensionarea anticipată”. Curgerea unui astfel de termen înainte ca articolele 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999 să fie interpretate în sensul că interzic transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată era de natură să consolideze încrederea moștenitorilor în legalitatea unei astfel de transmiteri prevăzute de planul de dezvoltare rurală.
- 61 Rezultă din considerațiile care precedă că actele autorităților letone, și anume Decretul nr. 1002 și contractele privind acordarea unui ajutor pentru pensionarea anticipată de către Serviciul de Susținere a Mediului Rural, au dat naștere unei încrederi rezonabile, pentru moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată, în faptul că acesta era transmisibil pe cale succesorală.

- 62 În al doilea rând, este necesar să se stabilească, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 51 din prezenta hotărâre, dacă încrederea acestor moștenitori în posibilitatea de a transmite ajutorul pentru pensionarea anticipată pe cale succesorală are un caracter legitim.
- 63 Or, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 52 din concluzii, caracterul legitim al încrederii trebuie recunoscut atunci când justițiabilul care o invocă se află într-o situație specială, demnă de protecție, precum cea în discuție în litigiul principal.
- 64 Astfel, moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată și-ar întemeia drepturile succesoriale pe o reglementare națională, al cărei conținut fusese aprobat prin Decizia Comisiei din 30 iulie 2004 și din care nu reieșea în mod evident că, în pofida aprobării respective, această reglementare era contrară articolelor 10-12 din Regulamentul nr. 1257/1999. În plus, aceste drepturi succesoriale fuseseră concretizate în contracte privind acordarea ajutorului pentru pensionarea anticipată, încheiate între un serviciu împuternicit să angajeze răspunderea statului pentru acordarea acestui ajutor, Serviciul de Susținere a Mediului Rural, și agricultorii care și-au cedat exploatațile în schimbul ajutorului pentru pensionarea anticipată, contracte la care moștenitorii nu erau părți.
- 65 În aceste împrejurări, încrederea rezonabilă pe care au putut-o avea acești moștenitori în legalitatea drepturilor lor succesoriale are un caracter legitim.
- 66 În al treilea rând, trebuie amintit desigur că, astfel cum a subliniat guvernul leton, nu este justificat ca agenții economici să aibă încredere legitimă în menținerea unei situații existente care poate fi modificată în cadrul puterii de apreciere a instituțiilor Uniunii sau a autorităților naționale care pun în aplicare dreptul Uniunii (Hotărârea din 22 octombrie 2009, Elbertsen, C-449/08, EU:C:2009:652, punctul 45, și Hotărârea din 26 iunie 2012, Polonia/Comisia, C-335/09, EU:C:2012:385, punctul 180).
- 67 Cu toate acestea, instanța de trimitere nu urmărește să afle dacă principiul protecției încrederii legitime poate fi invocat pentru a preîntâmpina efectele modificării normative introduse prin Decretul nr. 187. Aceasta dorește să afle numai dacă moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată puteau invoca o încredere legitimă pentru perioada anterioară datei de 30 aprilie 2015, data intrării în vigoare a acestui decret.
- 68 Prin urmare, jurisprudența menționată la punctul 66 din prezenta hotărâre nu poate influența răspunsul care trebuie dat acestei instanțe.
- 69 În ultimul rând, trebuie să se arate că instanța de trimitere ridică problema efectului concluziilor Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisiei, adoptate în cadrul reuniunii din 19 octombrie 2011, asupra încrederii legitime pe care o pot invoca moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată.
- 70 Or, reiese din dosar că aceste concluzii au fost adresate numai statelor membre și că, în ceea ce privește Republica Letonia, ele nu s-au materializat într-o modificare a reglementării care prevede transmiterea pe cale succesorală a ajutorului pentru pensionarea anticipată anterior adoptării Decretului nr. 187 la 14 aprilie 2015.
- 71 Pe de altă parte, rezultă că moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată nu au avut cunoștință nici de reuniunea Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisiei, nici de concluziile acestuia.
- 72 În plus, nu se poate impune acestor moștenitori să fi fost suficient de diligenți pentru a se informa ei înșiși de conținutul concluziilor respective.

- 73 În aceste condiții, concluziile adoptate în cadrul aceleiași reuniuni nu pot să afecteze încrederea legitimă de care se pot prevala moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de ajutorul pentru pensionarea anticipată.
- 74 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la a doua și la a treia întrebare că principiul protecției încrederii legitime trebuie interpretat în sensul că o normă națională precum cea în discuție în litigiul principal, care prevedea transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată și care a fost aprobată de Comisie ca fiind conformă cu Regulamentul nr. 1257/1999, a dat naștere unei încrederi legitime pentru moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de acest ajutor și că o concluzie precum cea menționată în procesul-verbal al reuniunii Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisiei din 19 octombrie 2011, potrivit căreia ajutorul menționat nu este transmisibil pe cale succesorală, nu a pus capăt acestei încrederi legitime.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 75 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a opta) declară:

- 1) **Articolele 10-12 din Regulamentul (CE) nr. 1257/1999 al Consiliului din 17 mai 1999 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă (FEOGA) și de modificare și abrogare a unor regulamente trebuie interpretate în sensul că se opun ca, în cadrul punerii în aplicare a acestor articole, statele membre să adopte măsuri care permit transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată precum cel în discuție în litigiul principal.**
- 2) **Principiul protecției încrederii legitime trebuie interpretat în sensul că o normă națională precum cea în discuție în litigiul principal, care prevedea transmiterea pe cale succesorală a unui ajutor pentru pensionarea anticipată și care a fost aprobată de Comisia Europeană ca fiind conformă cu Regulamentul nr. 1257/1999, a dat naștere unei încrederi legitime pentru moștenitorii agricultorilor care au beneficiat de acest ajutor și că o concluzie precum cea menționată în procesul-verbal al reuniunii Comitetului pentru dezvoltare rurală al Comisiei Europene din 19 octombrie 2011, potrivit căreia ajutorul menționat nu este transmisibil pe cale succesorală, nu a pus capăt acestei încrederi legitime.**

Semnături